

är ordet af *God*, in Superlat. *Godastr*, den bästa, optimus, så gier likväl namnet den tanka, at de tänckt å det samt de dygder, som kunna förtiena slikt ährenamn.»

Dijkman ansåg sålunda, att inskriftens första namn bör uppfattas som en sammansättning av *Guð* och *Ast*. Runföljden 1—7 **kupastr** återger emellertid säkerligen mansnamnet *Guðfastr*; detta namn är belagt ett tjugotal gånger i svenska runinskrifter; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Sonens namn, *Æistr*, förekommer ett tiotal gånger i svenska runinskrifter; se U 70. Anmärkningsvärt är att samtliga säkra belägg äro från Uppland. Om namnet *Lifsteinn* se U 173.

U 766 och 767 äro typiska exempel på ristaren Livstens konst; se U 760 och där cit. litt. Numera befinna sig i Svinnegarns kyrka en runsten, som har varit rest efter en Est av hans bröder; se U 780. Det är icke alldeles uteslutet, att den Est som nämnes på U 766 kan vara samme man.

Om parstenarnas ornamentik se U 763 och 764.

768. Norrby, Grop-Norrby, Vårfrukyrka sn.

Pl. 92.

Litteratur: B 638, L 719, D 1:105. J. Bureus, Fa 6 s. 111 n:r 10 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 467, Fa 1 s. 102; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 159; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 51; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliæ 1717 (feltryck 1617), s. 98 och 99; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 439; J. Ihre, De Enekopia, Fierdhundria urbe (resp. D. Enebom), Upsaliæ 1745, s. 47, 48; O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; R. Dybeck, Vårfrukyrka sn 1864 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1914 (UUB); Enköpingsposten 24/12 1920, 28/7 1924; O. Alb. Öberg, Skrivelse till Riksantikvarien 5/8 1924 (ATA), Brev till O. von Friesen (UUB); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (Fa 10:1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 638); Dybeck, D 1:105; v. Friesen, foto 1914 (UUB); O. Alb. Öberg, foto 1926 (i v. Friesens samlingar, UUB).

Runstenen står i skogskanten, 325 m. Ö om Grop-Norrby mangårdsbyggnad, 15 m. Ö om en åker. Runstenarna vid Back-Norrby (U 766, 767) stå 250 m. åt S. Öster om U 768, alltså något längre in i skogen, finnas forngravar. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

Enligt Fa 6 stod stenen »J Haghen i Backe Norby i Wårfrukyr. S.», enligt Fa 5 »uti en haga» och enligt Fa 10:1 »J Backnorby Hagan». Peringskiölds *Monumenta* 4: »Den tredie märkelige Runsten wid förbemälte gård [= Norrby] ifrån hedenhöös behållen, wisas oss i Norby hage» (B 638: »Norby»; L 719: »Norby hage»). I *Sverikes runurkunder* meddelar Dybeck, att runstenen »ligger bland stensättningar i en skogshage öster om byn. Det felande stycket är för fem år sedan frånslaget och doldt i en grundmur.» I »Vårfrukyrka socken» 1864 (ATA) lämnar Dybeck följande upplysning: »Mellan Norby och Gropnorby, i en skogshage, ligger ett större stycke af en runsten. Det felande säges vara för omkring 10 år sedan nedlagdt i en grundmur i sistnämnde by.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet anges platsen vara »i vestra backslutningen öster om Grop-Norrby». Då v. Friesen besökte platsen (10/4 1914) antecknade han: »Stenen ligger i västra slutningen af en Skogsbacke som ligger mellan Back- och Grop-Norrby gårdar, c^a 250 mr rakt öster om Grop-Norrby. Stenen ligger invid några fyrkantiga (6 m. × 4,80, 4,5 m. × 5 m.) och runda stensättningar... Stenen skadad i högra sidan.» O. Alb. Öberg skriver i Enköpingsposten 1920: »Rätt norr ut därifrån [= Back-Norrby] ha vi i en hage nedanför Gropnorby ytterligare en runsten samt en gravkulle och en hustomtning liggande orörda ännu i kanten av hagen och gårdet vid en källa, som nog användts av det dåvarande Norrbys bönder.»

Fig. 202. U 768. Norrby, Grop-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter teckning av Rhezelius.

I en skrivelse till Riksantikvarien i mars 1924 säger Öberg bl. a.: »Nu till sommarn skall jag ... resa fem runstenar 2 i back Norrby av Livsten [= U 766, 767], 1 i grop Norrby, 1 i Tjursåker i Vårfrukyrka sn, samt 1 i Rotbrunna Härnevi sn. Stenarna skola resas på sina platser, de ligga i backar utom Rotbrunna stenen som ligger i åkerjord.» Öberg redogör för sitt arbete i ett brev till O. von Friesen (9/10 1926): »Grop Norrby stenen ... har jag också rest, det gick lätt, jag fick ett par gamla bondsöner från Back Norrby till jelp och jordägarna släppte till grus och sement. Även denna sten är ett stycke borta av men det kan tyvärr ej återfinnas.»

Grå granit. Höjd 1,62 m., bredd (nedtill) 1,41 m. Ristningsytan är jämn och vacker; linjerna äro djupa och tydliga, jämförelsevis breda.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 638):

akuti + auk + osur + auk × biaurn × rastu × stain × þ[ina × afti]r × nuka × trihk + kuþan ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Aguti ok Assurr ok Björn raistu stæin þenna æftir Nokka, dræng goðan.

»Agute och Assur och Björn reste denna sten efter Nocke, en god ung man.»

Till läsningen: Före 1 a finnes ej sk. 1 a är säkert. T. h. om 1 a finnes en kraftig urgröping i slingan. Denna grop har tydligen funnits, då stenen ristades; den förklarar det stora avståndet till 2 k. 2 k är ej stunget. Mellan 4 t och 5 i finnes ingen runa; ristningsytan är här ej utnyttjad. Likartat är förhållandet på motsvarande ställe mot slingans slut. 23 a är säkert. Sk efter 31 n är skadat genom bortfall. Av 32 þ återstår endast nedre delen med ett mycket kort stycke av bst vid dess nedre utgångspunkt. Av runorna 33—39 finnas endast korta stycken

Fig. 203. U 768. Norrby, Grop-Norrby, Vårfrukyrka sn. Efter B 638.

nedtill i behåll. Av 40 **r** återstår endast nedre delen av hst och bst. Bistavens ställning visar, att runan har varit **r**. Sk efter 40 **r** är skadat genom kantbortfallet. 41 **n** är säkert; 43 **k** är ej stunget, ej heller 47 **i** och 49 **k**. Sk finnes både efter 49 **k** och framför 50 **k**. Om det stora avståndet mellan 49 **k** och 50 **k** se ovan. — Caspar Cohl: 41 **a**. Cohls läsning, som i övrigt är riktig, har senare ändrats. Det är denna oriktigt ändrade läsning, som återfinnes i Fa 5 och Fa 10: 1. 4 **i**; runföljden 22—26 har »rättats» till **raistu**. — Hadorph och Leitz: 44 **i** (denna läsning återges bl. a. i Liljegrens *Runurkunder*) — Dybeck: 23 **i**.

Mansnamnet *Aguti* är belagt i ytterligare fyra runinskrifter; se U 719. *Assur* är ett jämförelsevis vanligt namn; se U 167 och U 276.

Runföljden 41—44 **nuka** återger däremot ett ovanligt mansnamn. Det är i svenska runinskrifter endast belagt på ytterligare en runsten (L 774, Rotbrunna Härnevi sn) och åsyftar där säkerligen samme man som på U 768. Namnet är också belagt på Gimsø-stenen (*NIæR* n:r 33), där det skrives **nuki**, och det ingår i fsv. *Nokkæson*, *Nokkaby*, *Nukkaby* (Lundgren-Brate).

I *NIæR* I (s. 395) skriver Bugge: »Det er neppe sandsynligt, at dette Navn er forskjelligt fra de gammelnorske Navne *Nokkvi* (= oldhøytysk *Nahho*) og *Nokkvir* (*Nækker*) . . . Hvis Mandsnavnet *Nokki* er forskjelligt fra *Nokkvi*, vover jeg ikke at afgjøre, hvorfra *Nokki* har sin Oprindelse.» På annat ställe (s. 409) i samma arbete påpekar Bugge, att »Navneformen *nuki* (*Nokki*) synes at have været mere svensk end norsk og findes i gamle svenske Runeindskrifter skreven paa samme Maade». Bestämdare uttalar sig A. Kock i *Svensk ljudhistoria* 1 (s. 304) och i *Umlaut und Brechung im Altschwedischen* (s. 226 f.). I det förra arbetet använder han namnet som exempel på övergången »a till *q* genom kombinerat yngre *w*-omljud, när efter *a* följde ljudförbindelsen *gg + w* eller *kk + w* . . . Exempel på *-qkw-*: isl. personnamnet *Nokkvi*: fsv. *Nokkæson* . . . *Nokkaby*». På annan plats (a. a. s. 418) använder Kock namnet som exempel på övergången *q > u* framför ljudförbindelsen (*k*)*kvi*: »Nom. *Nokkvi* övergick till **Nukkvi* **Nukke*, under det att obl. kasus **Nokkwa* gav *Nokka*. Därav växlingen *Nukka*: *Nokka*». En annan uppfattning hyser Adolf Noreen, som (i *Vårt språk* bd 3, s. 272, not 4) sammanställer mansnamnet med *nucka* 'ensamt levande kvinna'. Också Emil Olson menar (i *ANF* 1913, s. 39 f.), att sammanställningen av **Nokke* och *Nokkvi* icke är »oantastlig. Att fsv. **Nokke* motsvarar det på Gimsøstenen . . . förekommande fnor. *nuki* synes mig obestridligt, särskilt på grund av fsv.

run. *nuka* ... Men detta fsv. och fnor. *nuki* (dvs. **Nokke*) kan svårligen identifieras med *Nokkvi*, då *u* i fnor. icke ... ljudlagsenligt bortfaller efter *q* (*o*) + guttural ..., och då även i fsv. runinskrifter samtida med dem, från vilka *nuka* hämtats, *u* alltid är bevarat i former som *hoggwa* (*haukua*, *hakua*, *hukua* etc.). — Med upphävandet av sambandet mellan **Nokke* och *Nokkvi* faller det enda stödet för antagandet, att *u* även såsom kvarstående verkat omljud i förbindelsen -*akku*-.» Axel Kock tager åter upp frågan i *Umlaut und Brechung* (1916, s. 226), där han besvarar Emil Olsons invändningar i *ANF* 1913: »Er (=Emil Olson) scheint der Ansicht zu sein ..., dass die Lautgruppe *ggw* wahrscheinlich jüngerer kombinierten *w*-Umlaut bewirkt hat; dagegen hat seiner Meinung nach die Lautgruppe (*k*)*kw* einen derartigen Umlaut nicht bewirkt. Bei der Darstellung dieser letztgenannten Ansicht erwähnt er besonders, dass isl. *Nokkvi*: aschw. *Nokke* ... vollkommen beweiskräftig für das Eintreten des Lautgesetzes sein würde, falls diese Wörter identisch wären, was sie aber seiner Ansicht nach nicht mit Bestimmtheit sind. Gegen ihre Identität scheint für O. zu sprechen, dass der Personennamen *nuki* in dieser Form (ohne *w*) schon in der altnorwegischen Gimsö-Inschrift vorkommt (die Bugge af etwa 825 ansetzt, und die nach O. nicht jünger sein kann als aus dem elften Jahrhundert); ausserdem findet sich der Kasus obl. *nuka* von diesem Namen in zwei schwedischen Runeninschriften (Dybeck fol. I 277 und 105). Dieses runengeritzte anorw. *nuki*, aschw. Kas. obl. *nuka*, meint O., stellt einen Namen *Nokki* (nicht *Nokki*) dar, der nach O. niemals ein *w* hinter dem *k* gehabt hätte, und der ein anderer Name wäre als isl. *Nokkvi*. Als Stütze hierfür führt O. an, dass das *w* in isl. *Nokkvi* im Altnorwegischen nicht so früh wie zur Zeit der Gimsö-Inschrift hätte verloren gehen können. Diese Ansicht kann ich nicht teilen. In dem runengeritzten *nuki*, *nuka* kann das *u*-Zeichen bekanntlich den Wert eines *q* haben. Dann ist es natürlich, dass man (wie es schon Bugge that) diese runengeritzten Namen mit isl. *Nokkvi* (das im Altnorwegischen [vgl. Lind, Norsk-isländska dopnamn] auch einen Bestandteil des altnorwegischen Ortsnamens *Nokkarud* bildet), aschw. *Nokke* in *Nokkaeson* usw. identifiziert. Bekanntlich ging in den westnordischen Sprachen das *w* gerade in Personennamen früher verloren als in den meisten anderen Wörtern, da Personennamen im Satzzusammenhange oft verhältnismässig unbetont waren (**Harvaldr*: *Harvaldr* usw. Kock in Ark. N. F. V, 143 ff.). Es ist daher natürlich, dass das *w* auch in dem Personennamen *Nokkvi* zur Zeit der Gimsö-Inschrift (*nuki*) fakultativ verloren gegangen war.» I en not avvisas så Norens sammanställning med *nucka*: »Die nunmehr von Noreen, Vårt språk III, 272 Anm. 4 vorgeschlagene Etymologie von aschw. *Nokke* ist nach meiner Meinung nicht annehmbar.»

I *De svenska ortnamnen på -by* (1919) vidrör slutligen E. Hellquist spörsmålet. Han anser (s. 57, not 3), att namnet *Nokke* egentligen är ett »tillnamn, som man snarast ville sammanställa med VGL:s *nokkadrumber* och *nokkakona*, om ensamt boende män och kvinnor, och ordet nsv. *nucka*, som alltså egentligen betyder en ensamt boende kvinna.»

På en skånsk runsten (DR 339) finnes ett mansnamn *nuka* och det är möjligt, att detta namn skall sammanhållas med det norska och det svenska *nuki*.¹

Med all sannolikhet återger *nuki* ett öknamn och det är troligt, att vi här möta samma ord som i de förut nämnda *nokkædrumbær*, *nokkæ konæ*.²

På den närbelägna Rotbrunna-stenen (L 774) förekommer namnet *nuki* i följande samman-

¹ Det skånska belägget har uppfattats som *Nykr*, 'Nøk'. Wimmer skriver (*De danske Runemindesmærker* 4: 2, s. LVII): »Dette navn forekommer kun på Köpinge-stenen i nf. *nukR*, der vistnok har lydt *Nykr* og oprindelig har været et tilnavn = isl. *nykr*, *nøkke*. Som bekendt spiller *nøkken* en stor rolle i den senere folketro i hele Norden. At dens navn blev brugt som tilnavn, der senere kunde gå over til personnavn, stemmer jo med brugen af ordet *dwærgR* på samme måde; men medens betydningen af *DwærgR* næppe er tvivlsom, er det vanskeligt at afgøre, hvilken forestilling der har knyttet sig til *Nykr*.» Samma uppfattning av namnet återfinnes hos J. Brøndum-Nielsen i *Runorna* (1933), s. 134 och i Jacobsen-Moltke, *Danmarks Runeindskrifter*.

² Hur förleden i dessa ord egentligen skall förklaras är ovisst. Hugo Ekholm, som (i *Vidhemsprästens anteckningar*, 1915, s. 108 n. 1) kritiserar Schlyters tolkning, framlägger följande etymologi: »*Nokkækonæ* betyder väl urspr. '(av ålder) krokig, skrumpen kvinna', ej 'ensamt boende kvinna' (så Schlyter). F. l. bör smnställas med sv. dial. *nokk* l. *nokke* 'inskärning l. hak i timmer', *nokka* 'skåra, krok på vingen av en spinnrock', *nokka*, *nukka* 'gammal gumma', — 'liten, oansenlig kvinna' (Rietz 470), isl. *knokki* 'liten järnkrok', no. dial. *nokka* d:o, *nykkja* 'kroge, krumme', ags. *knoc* 'krok', etc. ...» Det vore ju frestande att uppfatta namnet *nuki* på samma sätt, men den tidiga Gimsö-stenens skrivning *nuki* lägger hinder i vägen för en dylik etymologi. Utan tvivel skulle namnet där ha skrivits *hnuki*. I samma riktning pekar, att U 793, som med all sannolikhet har ristats av samme ristare som U 768, har skrivningen *hrulf* (ack.) med bevarat *h*.

hang: »Hjälmdis och Torsten reste (denna) sten efter Nocke. Erik högg.» Med hänsyn till att namnet **nuki** är så utomordentligt sällsynt och till att Rotbrunna-stenen är rest endast några hundra meter från U 768 förefaller det säkert, att namnet åsyftar samme man. Dessutom äro de två stenarna med all sannolikhet ristade av samme mästare. Under sådana omständigheter torde man ha rätt att räkna med, att Rotbrunna-stenen är rest av Nockes föräldrar och U 768 av hans bröder eller kamrater.

Trots att U 768 är osignerad, torde ristaren kunna namnges; se U 762.

769. Testeby, Vårfrukyrka sn. Nu vid Valla.

Pl. 92.

Litteratur: B 640, L 721, D 1:88. J. Bureus, Fa 6 s. 112 n:r 17 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 470, Fa 1 s. 102, Ff 6 n:r 183 b; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 162; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 52; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliae 1717 (feltryck 1617), s. 98 och 99; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 418; J. Ihre, De Enekopia, Fierdhundriae urbe (resp. D. Enebom), Upsaliae 1745, s. 48; R. Dybeck, Svenska run-urkunder 2 (1857), s. 25; G. Stephens, ONRM 3, s. 314; O. v. Friesen, Anteckningar 1902 (UUB); O. Alb. Öberg, Brev den 20/8 1924 (ATA, 686/24); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (Fa 10:1); J. Bureus, kopparstick (Ff 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 640); Dybeck, D 1:88 (avbildningen återges hos Stephens); O. Arenander Silferdal, teckning (ATA); foto i v. Friesens samlingar i UUB.

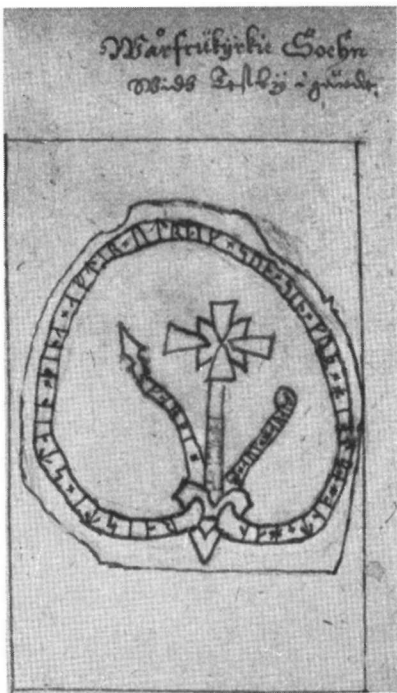

Fig. 204. U 769. Testeby, Vårfrukyrka sn. Efter teckning av Rhezelius.

Runstenen står i Valla trädgård, 45 m. SSÖ om huvudbyggnadens ingång.

Enligt Fa 6 stod U 769 »å Testby giärde i Vårfrukyrk. S.» Fa 5 och Ff 6: »Tästeby.» Fa 10:1: »Vårfrukyrkie Sochn Widh Testby i gärde.» — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Testby i Vårfrw sochn» (B 640 och L 721: »Testby»). — Dybeck meddelar i *Svenska run-urkunder* (1857), att U 769 icke finnes »vid Testby i Vårfrukyrka socken, men ligger såsom tröskel i Karksta by uti Sparrsätra.» I *Sveriges runurkunder* (h. 2, 1861) uppger Dybeck, att stenen »ligger såsom tröskelsten i en af södra gårdarne i Karkstad.» Dybeck tillägger: »Han har aldrig varit i Testby, såsom i Bautil och hos Liljegren uppgifves.» Av uppgifterna i äldre källor framgår ju, att Dybecks tillägg är oriktigt. G. Stephens återger emellertid Dybecks uppgifter: »Lies as a threshold-block in one of the southern buildings in Karkstad, Sparrsätra (not 'Vårfrukyrke') Socken. It is commonly called the Testby stone, but Mr. Dybeck tells us that it has never been there, and consequently this name should fall away.» O. Arenander Silferdal har på sin teckning lämnat följande uppgift om U 769: »En runsten liggande i en trädgård i Karksta i Sparrsätra socken. Runorna ganska lättlästa.» — O. v. Friesen antecknar vid sitt besök i aug. 1902, att stenen »nu — sedan 20 år — [är] rest i Valla trädgård Vårfruk. sn. af patron Fr. Eriksson.» Riksantikvariens ombud, O. Alb. Öberg, lämnar

år 1924 i ett brev följande klargörande uppgifter om stenens »vandringar under förra århundradet... Den har stått på Testeby Vårfrukyrk sn, antagligen i närheten av den gård som hemeg. Bård nu äger och från vilken jag under förra året inlämnade en del fornfynd. Enligt gamla handlingar sålde friherre Sten Sture på Marielund år 1803, 1/2 mtl. N° 2 Testeby till